

TERI LEYSHMANIOZI KASALLIGINI KELTIRIB CHIQARUVCHI SABABLAR

¹Sultanov Akram Abduxalikovich, ²Raximov Nuriddin Ziyodulla o‘g‘li

Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti Termiz Filiali

Teri leishmaniozi hayvonot olami orqali yuqishi oqibati bo‘lib, uning epidemiologiyasi O‘rta yer dengizi havzasida uchraydigan kasallikka o‘xshaydi. Teri leishmaniozini yuqtirishning geografik diapazoni va xavf omillari kengaymoqda. Ilgari teri leishmaniozi asosan kasbiy kasallik bo‘lib, kauchuk daraxtlarni kesish, harbiy harakatlar, yo‘l qurilishi, o‘rmonlar va boshqa enzootik hududlarda yangi qishloq xo‘jaligi loyihalari kabi faoliyat bilan bog‘liq edi.

Teri leishmaniozi hayvonot olami orqali yuqishi oqibati bo‘lib, uning epidemiologiyasi O‘rta yer dengizi havzasida uchraydigan kasallikka o‘xshaydi.

Itlar va boshqa uy hayvonlarini uyda saqlash odamlarning orasida infeksiya tarqalishiga hissa qo‘shadi, chunki itlar leishmanioz uchun bir ombor bo‘lib xizmat qiladi, qo‘shimcha ravishda chivinlarni ham o‘ziga jalb qiladi.

Tovuqxonalarning asosiy turar-joyga yaqin joylashuvi yana bir muhim xavf omili bo‘lishi mumkin, chunki ular qo‘ng‘izlar uchun muhim ozuqa qidirish va dam olish joyini ta‘minlaydi va shu bilan ko‘payadi. Bundan tashqari, tovuqlar teri leishmaniozning o‘rmon ombori hisoblangan yovvoyi yirtqich hayvonlarni o‘ziga jalb qiladi.

Misol, Meksikaning janubidagi amerika leishmaniozi (chiklero ulcer) kauchuk daraxtlari bilan ishlagan ishchilarda uchragan. O‘rmonlarda "issiq nuqtalar", ya'ni qulay muhit sharoitlari (masalan, iqlim, suv havzalari va chivinlarning yuqori zichligi) tufayli infeksiyaning tarqalish darajasi juda yuqori bo‘lgan aniq mikroo‘choqlar mavjud. O‘rmon hududlarida xavf juda past yoki hatto yo‘q bo‘lishi mumkin. Kasbiy ta'sir qilish muhimligicha qolmoqda, ammo keng miqyosli o‘rmonlarni kesish kasalliklarning tez o‘rishiga va sinantropik, shahar atrofi va hatto shaharlarga tarqalish shakllariga olib keldi. Masalan, 1980 yildan 2001 yilgacha Braziliyaning barcha shtatlarida tarqalgan teri leishmaniozi bilan kasallanish 10 barobarga oshgan.

Aholi migratsiyasi natijasida yangi kelgan immigrantlarning orasida teri leishmaniozi avj olishiga olib keldi, ayniqsa Boliviya pasttekisligiga o‘xshash endemik bo‘lgan hududlarda.

Qashshoqlik ko‘p sabablarga ko‘ra leishmanioz xavfini oshiradi. Masalan, uy-joy sharoitining yomonligi va antisanitariya (chiqindini yo‘q qilish amaliyotining yo‘qligi, ochiq kanalizatsiya) moskit chivinlarining rivojlanishiga va ularning odamlarga yaqin bo‘lishiga yo‘l ochib beradi.

Kichik makonda ko‘p sonli odamlarning to‘planishi sinantropik antropofil chivinlarni jalb qilishi mumkin, bu qon bilan oziqlanadigan hasharotlar uchun muhim biomassani ta‘minlaydi.

Braziliyada leishmaniozning tarqalishi hozirgi vaqtda o‘rmonlar odamlar yashaydigan hududlarga yaqinlashishi mumkin bo‘lgan shahar atrofi hududlari ham misol bo‘ladi. Iqtisodiy sabablarga ko‘ra migratsiya immuniteti yuqori bo‘lmagan shaxslarning yuqish joylariga kirishiga olib kelishi mumkin.

Noto‘g‘ri ovqatlanish infeksiyani rivojlanish ehtimolini oshiradi. Energiyaga boy protein, temir, A vitamini va ruxni oziq-ovqat bilan yetarli darajada iste‘mol qilmaslik infeksiyaning klinik ko‘rinishdagi leishmaniozga o‘tish xavfini oshiradi. Protein energiyasi, rux va temir yetishmasligi bo‘lgan parhezlar bilan oziqlangan sichqonlarda o‘tkazilgan so‘nggi tajribalar shuni ko‘rsatdiki, bu ta‘sir birinchi navbatda limfa tugunlari to‘sig‘ining funktsional yetishmovchiligi va parazitning erta visseralizatsiyasining kuchayishi bilan bog‘liq. Energiya oqsiliga ega bo‘lmagan diyetalar ham shilliq teri leishmaniozini rivojlanish xavfi bilan bog‘liq.

Urush va mojarolar ham kasallanish darajasini oshirishi mumkin. Kolumbiya o‘rmonlaridagi harbiy operatsiyalar natijasida 2005 yildan 2010 yilgacha bo‘lgan davrda askarlar orasida teri leishmaniozining 45000 dan ortiq holatlari aniqlangan. Iroq va Afg‘onistonda xizmat qilayotgan Buyuk Britaniya va AQSh askarlarida minglab holatlar qayd etilgan. Tinch aholi ham jabr ko‘rdi: Janubiy Sudandagi fuqarolar urushi odamlarni Yuqori Nil provintsiyasining g‘arbiy hududlaridagi teri leishmaniozining hayvonot olami orqali yuqish o‘choqlariga ko‘chib o‘tishiga majbur qildi. Bu esa 100 ming kishining hayotiga zomin bo‘lgan fojiali Kalaazar epidemiyasi bilan yakunlangan.

Qurg‘oqchilik va og‘ir iqtisodiy sharoitlar ham odamlarni endemik hududlarga ko‘chib o‘tishga majbur qilishi mumkin; masalan, Darfurdan Sudanning Gedaref shtatiga ko‘chib kelgan shaxslarda ko‘p sonli teri leishmanioz holatlari aniqlangan. Hindiston va Nepaldagi barcha holatlarning qariyb 40 foizi ikki davlat chegarasidagi hududlarda qayd etilgan.

Transchegaraviy harakat kasallikning tarqalishini osonlashtiradi va subkontinental teri leishmaniozni yo‘q qilish dasturini amalga oshirishga to‘sqinlik qiladi. Ko‘p sonli afg‘on qochqinlarining Janubiy Pokistonga ko‘chishi teri leishmaniozining ilgari noma‘lum bo‘lgan hududlarga kirib kelishiga olib keldi.

To‘liq ma’lumotga ega bo‘lish uchun epidemiologik tekshiruvlar teri leyshmaniozini aniqlash uchun diagnostik testni, orttirilgan immunitetni aniqlash uchun leyshmanin teri testini va asemptomatik shaxslarda antikorlarni aniqlash uchun bir yoki bir nechta testlarni o‘z ichiga olishi kerak.

Iqlim omillarining teri leyshmaniozi epidemiologiyasiga ta’sirini baholash va suv omborlari populyatsiyalari va teri leyshmaniozi bilan kasallanishning yillararo tebranishlarining aniq iqlim bilan bog‘liq nuqtalarini aniqlash uchun qo‘shimcha tadqiqotlar talab etiladi.

